

Hasan Yerkazan

Doç. Dr., Amasya Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., Amasya University, Faculty of Theology, Department of Hadith

Amasya/Turkey

hasanyerkazan@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8673-0546

Makale Bilgileri

Makale Türü: Research Article

Geliş Tarihi: 31.03.2021

Kabul Tarihi: 26.04.2021

Yayın Tarihi: 15.06.2021

Yayın Sezonu: Haziran/June 2021

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi/This paper was checked for plagiarism.

Hicrî VIII. Asırda İsfahan'da Hadîs

-Ebü'l-Fadl el-İsbehânî'nin *Kitâbu'l-Erbaîn* Risâlesi Üzerinde-

Özet

“Kırk hadîs”, hadîs edebiyatında en çok eser telif edilen alanlardan biridir. Hadîs ilimleriyle iştigal eden birçok âlimin kırk hadîs çalışması bulunmaktadır ve kırk hadîs telifi muhaddisler arasında bir gelenek haline gelmiştir. Bu eserlerde yer alan hadîsler bazen bir konu ile ilgili olurken, bazen de farklı içeriklere sahip olabilmektedir. Bugüne kadar telif edilen bu eserler, farklı vesileler ile çok sayıda akademik çalışmaya ve farklı okumalara konu olmuştur. Bu makalede kendisi hakkında pek bilgi bulunmayan Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî'ye ait *Kitâbu'l-Erbaîn* isimli eser incelenmiştir. Müellifin hayatı, nüsha tavsifi ve eserde nakledilen hadîslerin kaynakları tetkik edilmiştir. Bu risâle, içerik ve düzen bakımından diğer kırk hadîs çalışmalarıyla kıyaslandığında herhangi bir farklılığa sahip değildir. Ancak müellifin, eserin mukaddimesinde yaşamış olduğu tarih ve coğrafyada hadîs alanına yönelik ilim talebelerinin ilgisinin ne düzeyde olduğuna dair malûmat vermesi, hadîs tarihi açısından büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu bilgiler, hicrî sekizinci yüzyılda İsfahan bölgesinin hadîs tarihindeki yeri hakkında fikir vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadîs, Hadîs Tarihi, Hadîs İlimleri, Kırk Hadîs, İsfahan

Hadith in Isfahan in the 8th Century of Hijrî

-Special for Abū al-Fadl al-Isbahânî's Risâle of Forty Hadiths-

Abstract

Forty hadiths are one of the most published fields in hadith literature. In the historical process, many scholars dealing with hadith sciences have a study of forty hadiths and compilation of forty hadiths has become a tradition among scholars. While the hadiths in these works are sometimes related to a subject, sometimes they have different contents. These works, which have been compiled to date, have been the subject of many academic studies and varied readings on different occasions. In this article, the work named Kitâbu'l-Erbaîn by Abū al-Fadl al-Hasen b. Mahmûd ar-Recâyenî al-Isbahânî, which does not have much information about him, has been examined. The life of the author, the description of the copy and the sources of the hadiths reported in the work were studied. The life of the author, the description of the manuscript, and the sources of the hadiths reported in the work were studied. This book does not have any difference in content and order when compared to other forty hadith works. However, it is of great importance in terms of the history of hadith that the author gives information about the level of interest of scholars in the field of hadith in the century and geography he lived in the Introduction of the work. Therefore, this information gives an idea about the place of Isfahan region in hadith history in the eighth century of Hijrî.

Keywords: Hadith, Hadith History, Forty Hadith, Hadith Sciences, Isfahan

GİRİŞ

İslâm tarihinde birçok âlim, ilmî birikimini yazdıkları kitaplar ve yetiştirdikleri öğrenciler vesilesiyle sonraki nesillere aktarmıştır. Kaleme aldıkları eserler, asırlar boyu dine, ilme, kültüre ve tüm insanlığa hizmet etmiştir. Bugün kütüphanelerde bulunan birçok kitap, geçmiş dönemlerde harcanan olağanüstü emeklerin sermeresi ve neticesidir.

Son zamanlarda teknik imkânların gelişmesi, bilgi ve iletişimin araçlarının güçlenmesiyle birlikte, yazma eserlere ulaşmak ve istifade etmek daha kolay hale gelmiştir. Bu vesile ile birçok yazma eser tahkik, araştırma ve incelemeye konu olmuştur. Tahkik ve akademik çalışmalar çerçevesinde değerlendirilen her bir eser, ilmî ve kültürel mirasın tanınması ve yararlanması bağlamında büyük önemi haizdir. Bugüne kadar birçok yazma eser, farklı çalışmalarla insanlığın istifadesine sunulsa da hala yazma eser kütüphanelerinde araştırmacıların ilgisini bekleyen çok sayıda kitap bulunmaktadır.

Malum olduğu üzere tarihî süreç içerisinde hadîs ilimleri ile iştigal eden birçok âlim, talebe yetiştirmek ve eser telif etmek suretiyle dine, ilme ve insanlığa

hizmet etmiştir. Bu çerçevede irili ufaklı yüzbinlerce kitap yazılmıştır. Hadîs alanında câmi, sünen, musannef, müsned, mu'cem, müstahrec, zevâid vs. türleriyle hadîs edebiyatı zamanla gelişmiş ve İslâmî ilimler içerisinde en geniş müktesebata sahip alanlardan biri olmuştur. Hadîs edebiyatı içerisinde en yaygın olan eser türlerinden biri kırk hadîs çalışmalarıdır. Hemen hemen her muhaddisin bir kırk hadîs mecmuası vardır ve bu tür eser telifi hadîşçiler arasında gelenek haline gelmiştir. Büyük çaplı eserler yazma imkânı bulamayan âlimler dahi en azından bir kırk hadîs eseri yazmak suretiyle bu sahaya katkıda bulunmaya gayret etmişlerdir.¹

Kırk hadîs çalışmalarının yaygınlaşmasında Hz. Peygamber'den (sav) nakledilen “Ümmetim içinde dinî işlere dair kırk hadîs ezberleyen kişiyi Allah Teâla kıyâmet gününde fakîhler ve âlimler arasında diriltir.”² rivâyeti etkili olmuştur. Kırk hadîs eserleri içerik olarak genellikle birbirinden farklılık arz etmektedir. Kimi âlim bir konu etrafındaki kırk hadîsi bir araya getirmek suretiyle eserini oluştururken, bazı âlimler konu bütünlüğüne dikkat etmemişlerdir. Kendileri için önemli gördükleri hadîslerle eserlerini teşekkül ettirmişlerdir.

Bu tür eserler, her ne kadar bir kırk hadîs mecmuası olsa da doğrudan veya dolaylı olarak okuyucuya farklı bilgiler de aktarmaktadır. Mesela, bu risâlelerin mükaddimleri büyük önem arz etmektedir. Müellif burada eseri kaleme alma sebebi hakkında bilgi verirken bazen içinde bulunduğu dinî, ilmî, siyâsî ve sosyal ortamı da değerlendirmekte; insanların algıları, ilgileri, problemleri, beklentileri, ilmî birikimleri ve tartışmalı konuları hakkında malumat da vermektedir. Eserlerin içine derç edilen bu bilgiler, farklı okuma ve değerlendirmelere de imkân sunmaktadır. Dolayısıyla küçük hacimli bir kitap olmasına rağmen buradan müellifin yaşadığı dönem ile ilgili farklı bilgiler elde edilebilmektedir. Ayrıca seçilen hadîslerden eserin kaleme alındığı zamandaki hassasiyetler ile ilgili de birtakım çıkarımlarda bulunma imkânı elde edilmektedir. Diğer yönden ise bu tür eserler, isimleri pek bilinmeyen bazı muhaddisler hakkında bilgi vermesi yönüyle de bir değere sahiptir. Özellikle semâ kayıtları, muhaddisler hakkında kıymetli malûmatlar ihtiva etmektedir.

Bu araştırmada kendisi hakkında pek bilgi bulunmayan Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyeni el-İsbehânî'ye ait *Kitâbu'l-Erbaîn* isimli risâle farklı boyutlarıyla tetkik edilecektir. Bu risâlenin tespit edilebildiği kadarıyla tek yazma nüshası

¹ Kırk hadîs çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Abdülkadir Karahan, *İslâm-Türk edebiyatında Kırk Hadîs : Toplama, Tercüme ve Şerhleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991); Selahattin Yıldırım, *Osmanlı'da Kırk Hadîs Çalışmaları* (İstanbul: Osmanlı Hadîs Araştırmaları, 2000).

² Bu rivâyet zayıf olarak değerlendirilmiştir. Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh İbn Abdilber en-Nemrî, *Câmi'ü beyânî'l-ilm ve fağlihi*, thk. Ebü'l-Eşbal ez-Züheyri (Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzi, 1994), 1: 192-199.; Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dâreketni, *el-İlelü'l-vâride fi'l-ehâdîsi'n-nebeviyye* (Riyad: Dâru Tayyibe, 1985), 6: 33.

Berlin Devlet Kütüphanesinde bulunmaktadır. Bu eser klasik bir kırk hadis çalışmasıdır. Diğer kırk hadis risaleleri ile kıyaslandığında büyük bir farklılığa sahip değildir. Ancak mukaddimesinde bulunan bazı bilgiler, hadis tarihi açısından oldukça önemlidir. Zira hicrî sekizinci yüzyılda İsfahan civarında hadis ilimlerine karşı gösterilen ilgi ve alaka, bir muhaddisin gözüyle resmedilmektedir. Dolayısıyla bu eser, bir kırk hadis çalışması olmanın yanı sıra bazı tarihî bilgiler ihtiva etmesi yönüyle hadis tarihinin bir dönemine ve coğrafyasına da ışık tutmaktadır.

1. Müellifin Hayatı

Eserin müellifi Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak bahse konu eserde nakledilen hadîslerin isnadı hakkında bilgi verirken hocasının *Meşîhatu'l-Kazvînî* isimli eserin müellifi Ebû Hafs Sirâcuddîn Ömer b. Ali b. Ömer el-Kazvînî (öl. 683-750/1284-1349) olduğu anlaşılmaktadır.³ Ebû Hafs'ın yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğunda, Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd'un hicrî sekizinci yüzyılda yaşamış olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca nispetlerden hareketle hocasının Kazvinli, kendisinin de İsfahanlı olduğu dikkate alındığında, müellifin bugünkü İran coğrafyasında yaşamış olduğu sonucuna varılmıştır.

2. Nüsha Tavsifi

Tespit edilebildiği kadarıyla bu eserin tek yazma nüshası Berlin Devlet Kütüphanesi İslâm El Yazmaları Kategorisinde Landberg 739 numarası ile kayıtlıdır. Müstakil bir eser olup toplam on iki varaktan müteşekkildir.⁴ Her bir sayfa ise on üç satırdan oluşmaktadır. Hadîs numaraları kırmızı renkle belirtilmiş olup yazısı okunaklıdır. Eser Abdurrahmân b. Ahmed es-Sağd tarafından Dimaşk'ta hicrî 757 tarihinde istinsah edilmiştir.⁵

3. Müellifin Yaşadığı Dönemden Yakınması ve Eseri Yazma Amacı

Müellifin yaşadığı zaman ve coğrafya, Moğol istilası ile tarihin en acı hâdiselerinden birine şahit olmuştur. Dönemin ilmî, dinî ve siyâsî süreci bu istilanın can yakıcı maddî ve manevî atmosferinden etkilenmiştir. Ebü'l-Fadl el-Hasen, eserinde bu istilanın olumsuz yönüne değinmemektedir. Ancak o, çevresinde ilim ile iştiğal

³ Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî, *ed-Dürerü'l-kâmine fi 'ayâni'l-mietî's-sâmine*, thk. Muhammed Abdulmu'îd Dâni (Haydarâbâd: Meclisu Dâirati'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, 1972), 4/211.

⁴ Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn* (Berlin: Staatsbibliothek zu Berlin, Landberg 739, ts.).

⁵ Bk. Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 12a-b.

edenlerin, hadîs ve hadîs ilimleri ile yeteri kadar ilgilenmediklerinden yakınmaktadır. Eserin mukaddimesinde besmele, hamdele ve salveden sonra şikayetini şöyle dile getirmektedir:

“Ey istekli talebe! İlim çok, âlimler ise azdır. Günümüzde âlimlerin çoğu, şâri tarafından yasaklanan ve sakındırılan aklî ilimlerle meşguldürler. Emredilen ve teşvik edilen naklî ilimlerden ise gafildirler. Kadri yüce olan dinî ilimleri, geride bırakmışlardır. Çok önemli olan ilimlerden uzaklaştılar ve neredeyse sözü anlamaz hale geldiler. Özellikle hadîs ve ilimlerinin aslî ve fer‘î konularını terk ettiler. Âlî ve nâzil isnada iltifat etmez oldular. Sahîhi mu‘daldan, müsnedi mürselden, muttasılı mu‘alleden, azîzi müselselden, haseni zayıftan, nâsihi mensûhtan mevkuûdan, munkatıyı maktûdan, mu‘ananı muzdaribten, muhtelifi mu‘teliften, garîbi meşhûrdan, müdebbeci müdreten, tedlisi şâzdan, münkeri mevzûdan ayırt edemez oldular. Ricâl isimleri ile âlimlerin tabakalarını fark edecek birikime sahip değillerdir. Sika râvileri zayıflarından ayırt edemiyorlar. Oysa hadîs ilmi, ilimlerin en faziletlilerindedir. Dünyada ve âhirette en faydalı ilimlendendir.”⁶ demek suretiyle kendi dönemindeki hadîs ilimlerine olan ilginin seviyesi hakkında bilgi vermiştir.

Daha sonra bu ilmin çok şerefli ve faziletli bir alan olduğunu belirtmek üzere birtakım değerlendirmelerde bulunmuş ve sahih olarak belirttiği şu hadîsleri nakletmiştir:

عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: يحمل هذا العلم من كل خلف عدوله ينفون عنه تحريف الغالين وانتحال المبطلين وتأويل الجاهلين.⁷

Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Bu ilmi sonraki nesillerden adil olanlar taşıyacak ve onu haddi aşanların saptırmalarından, bâtil ehlinin istismarından ve cahillerin yorumlarından koruyacaktır.”

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يزال من أمتي أمة قائمة بأمر الله لا يضرهم من خذلم ولا من خالفهم حتى يأتي أمر الله وهم كذلك.⁸

Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Ümmetinden Allah’ın emirlerini yerine getirecek bir grup var olmaya devam edecektir. Onlar kıyamet kopuncaya kadar

⁶ Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbahânî, *Kitâbu'l-Erbâin*, 1b-2a.

⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî, *Müsnedü'l-Bezzâr*, thk. Mahfûz Abdurrahmân Zeynullah (Beyrut: Müessesetü'l-Ulûmi'l-Kur'ân, 1988), 16/247; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbahânî, *Kitâbu'l-Erbâin*, 2b.

⁸ Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “Menâkib”, 24.; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbahânî, *Kitâbu'l-Erbâin*, 2b.

bu hal üzere devam edecekler; onları hafife alanlar ve muhalefet edenler onlara zarar veremeyecektir.”

Müellif hadîs ilimleri ile meşgul olmanın kıymeti sadedinde bazı âlimlerin değerlendirmelerine de yer vermiştir. Ahmed b. Hanbel'in (öl. 241/855) “Mansur olan taife, ehl-i hadîs olmayacak da başka kim olacak bilmiyorum” sözünü nakletmiştir. Yine bu bağlamda Abdurahmân b. Mehdî'nin (öl. 198/813-4) bir rüyasını aktarmaktadır. O rüyasında Süfyân es-Sevrî'yi (öl. 161/778) görmüş ve ona “En faziletli şey olarak neyi buldun” diye sormuş o da “hadîs” demiştir. Konunun ehemmiyetine dikkat çekmek için İmâm Şâfiî'nin (öl. 204/820) hadîsçiler hakkındaki “Ashâb-ı hadîsten birini görsem sanki Râsûlullah'ın sahabîlerini görmüş gibi oluyorum” sözünü rivâyet etmiştir.⁹

Bu âlimlerin ehl-i hadîs ile ilgili görüşlerini nakletmek suretiyle bu ilimle ilgilenenlerin kıymet ve değerini ifade etmiştir. Zira yukarıda da belirtildiği üzere müellif kendi zamanında hadîs ilimlerine karşı bir duyarsızlıktan yakınmaktadır. Peki bu dönemde yani hicrî sekizinci yüzyılda İslâm dünyasında hadîs ilimleri ile iştigal eden hangi âlimler vardı? Dikkat çeken isimler kimlerdi? Gerçekten bu dönem hadîs çalışmaları açısından sönük mü geçti? Bu soruların cevapları hadîs tarihi açısından büyük önem arz etmektedir.

İslâm coğrafyasının geneline bakıldığında hicrî sekizinci yüzyılda hadîs alanında çalışan çok sayıda âlim yetişmiştir. Meselâ, Ebü'l-Hüseyn Şerefüddîn Alî b. Muhammed b. Ahmed el-Yûnînî (öl. 701/1302), Ebü'l-Feth Takıyyüddîn Muhammed b. Alî b. Vehb İbn Dakikul'îd el-Kuşeyrî el-Küsî (öl. 702/1302), Ebû Abdillâh Muhibbüddîn Muhammed b. Ömer b. Muhammed İbn Rüşeyd el-Hatîb el-Fihri es-Sebtî (öl. 721/1321), Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm İbn Teymiyye el-Harrânî (öl. 728/1328), Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Sa'dillâh b. Cemâa el-Kinânî el-Hamevî (öl. 733/1333), Yûsuf b. Abdurrahman, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî (öl. 742/1341), Ebü'l-Abbâs Tâcüddîn Ahmed b. Osmân b. İbrâhîm İbnü't-Türkmânî el-Mardîni (öl. 744/1343), Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehbî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348), Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Osmân b. İbrâhîm İbnü't-Türkmânî el-Mardîni (öl. 750/1349), Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb İbn Kayyim el-Cevziyye ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (öl. 751/1350), Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylâ (öl. 762/1360), Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' İbn Kesîr ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (öl. 774/1373), Ebû Abdillâh Şemsüddîn

⁹ Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 2b.

Muhammed b. Yûsuf b. Alî el-Kirmânî (öl. 786/1384), Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfî (öl. 794/1392) gibi âlimlerin isimlerini saymak mümkündür.

Malum olduğu üzere isimleri belirtilen bu âlimler, hadîs tarihinde eşsiz bir yere sahiptirler. Birçoğunun hadîs ilimleri ile ilgili kaleme almış oldukları eserler, günümüze kadar ehlince değerlendirilmiş ve istifade edilmiştir. Hatta bu âlimlerin yetiştirmiş oldukları öğrenciler daha sonra devasa kitaplar yazmışlardır. Yani hicrî sekizinci yüzyılı -genel olarak bakıldığında- hadîs tarihinde verimsiz bir dönem olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu durumda Ebü'l-Fadl el-Hasen'in kendi döneminde hadîs ilimlerine karşı ilginin azlığından şikâyetinin yersiz mi olduğu sorusu akla gelebilir.

Yukarıda isimleri belirtilen âlimlerin yaşadıkları coğrafya ve nisbeleri dikkate alındığında, bu kişilerin büyük bir kısmının Şâm ve Mısır bölgesinde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Yani bu âlimler arasında İsfahân bölgesinden bir muhaddis bulunmamaktadır. Dolayısıyla müellifin yakınmasını, kendi yaşadığı bölge ile sınırlı tutmak daha uygun olacaktır.

Daha sonra müellif şöyle bir şiir ile sözlerinde devam etmiştir:

أَهْلًا وَسَهْلًا بِالذِّينِ أَوْدُهُمْ	وَأَحْبُهُمْ فِي اللَّهِ ذِي الْأَلَاءِ
أَهْلًا بِقَوْمٍ صَالِحِينَ ذَوِي تَقَى	غَيْرِ الْوَجُوهِ وَزِينِ كُلِّ مَلَاءٍ [خير الرجال]
يَسْعُونَ فِي طَلَبِ الْحَدِيثِ بَعْفَةً	وَتَوْفُرُ وَسَكِينَةً وَحَيَاءٍ
هُمْ الْمَهَابَةُ وَالْجَلَالَةُ وَالْتَهَى [التقى]	وَفَضَائِلُ جَلَّتْ عَنِ الْإِحْصَاءِ
وَمِدَادُ مَا تَجْرِي بِهِ أَفْلَاقُهُمْ	أَرْكَى وَأَفْضَلُ مِنْ دَمِ الشُّهَدَاءِ
يَا طَالِبِي عِلْمِ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ	مَا أَنْتُمْ وَسَوَاكُمْ بِسِوَاءِ ¹⁰

“Hoş geldiniz! Ey nice nimetler sahibi Allah hakkı için sevip saydıklarım!
Sefa getiren o muttakiler ki, yüzlerin akı, eşrafın göz nuru, hem salihdir kendileri
Kanaat ve vakarla, sekinet ve hayâ ile hadîs uğruna çırpınanlar
Heybetli, ihtişamlı, idrakli odur ki saymakla bitmez erdemleri
Kalemlerinizden süzülen mürekkepler ki şehitlerin kanından yeğdir
Ey Nebî Muhammed'in ilmine talip olanlar! Siz ve sizin dışındakiler denk değildir.”

¹⁰ Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbahânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 9a.

Yukarıda yer alan beyitler İbn Düreyd'e (öl. 321/933) aittir.¹¹ Ancak müellif şiirin kime ait olduğu ile ilgili herhangi bir bilgiye yer vermemiştir. Şiirin metninde de işaret edildiği üzere küçük bazı lafız farklılıkları da bulunmaktadır.¹²

Daha sonra konu ile bağlantılı olarak şu hadisleri nakletmiştir:

رحم الله خلفائي ثلاث مرات قيل: يا رسول الله ومن خلفاؤك؟ قال قوم يأتون بعدي، يروون آثاري وسنتي فيعلمونها الناس

Rasûlullah (sav) üç kez “Allah halifelerime merhamet etsin” dedi. Bunun üzerine “Senin halifelerin kimdir? Ey Allah’ın Rasûlu” diye soruldu. O “Onlar benden sonra gelecek bir topluluktur. Benim hadîslerimi ve sünnetimi insanlara rivâyet edecek ve öğreteceklerdir.” buyurmuştur.

من حفظ على أمة أربعين حديثاً من السنة كنت شفيعاً يوم القيامة. أربعين حديثاً مما يحتاجون إليه كتبه الله عز وجل فقيها عالماً

“Ümmetimden her kim sünnetimden kırk hadîs ezberlerse, ona kıyamet günü şefaathçi olurum.” Bir başka rivâyette: “İhtiyaç duyduğu kırk hadîs ezberlerse Allah azze ve celle onu fakih âlimlerden yazar”

Müellif bu hadîsleri naklettikten sonra bu zümreden yani hadîsçilerden olma temennisi içerisinde olmuştur. Duygularını şöyle ifade etmiştir: “Hal böyle olunca Allah’tan beni onlardan kılmasını istedim ve beni onların zümresi içerisinde haşır etmesini arzuladım. Bundan dolayı tek bir isnad ile Ahmed b. Hanbel aracılığı ile nakledilen işittiğim kırk hadîsi burada aktardım. O bunları rübaiyât olarak yani Ebû Bekir Abdurrezâk b. Hemmâm es-San’ânî → Ebû Urve Ma’mer b. Râşid es-San’ânî → Ebû Ukbe Hemmâm b. Münebbih → es-San’ânî → Ebû Hureyre Abdurrahman b. Sahr d-Devsî aracılığı ile nakletmiştir.”¹³

Müellif mukaddimede kırk hadîsi, hangi konulara göre tasnif ettiği ile ilgili bilgi de vermektedir. Kırk hadîsi, içeriğine göre dörde bölmüştür. İlk on hadîs, Hz. Peygamber’in fazileti; ikinci on hadîs, bazı peygamberlerin sıfatı; üçüncü on hadîs, imân; dördüncü on ise vaaz ve nasihat ile ilgili konuları içermektedir. Daha sonra müellif bu eserini uzun saygı ve hürmet cümleleriyle dönemin devlet ricâlinden

¹¹ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî, *Dîvânu İbn Düreyd*, thk. Ömer b. Sâlim (Dubai: Müessesetü Sultan b. Ali el-Uveys, 2012), 35.

¹² Ebû'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 3a.

¹³ Ebû'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 3a-b.

olan Ahmed b. es-Saîd el-Mağfûr Şemsuddîn Muhammed b. Muhammed el-Fîrûzî'ye ithaf ettiğini belirtmektedir.¹⁴

4. Eserde Nakledilen Kırk Hadîs

Bu eserde nakledilen hadîsler daha önce de belirtildiği üzere Ebû Bekir Abdurrezâk b. Hemmâm es-San'ânî → Ebû Urve Ma'mer b. Râşid es-San'ânî → Ebû Ukbe Hemmâm b. Münebbih → es-San'ânî → Ebû Hureyre aracılığı ile nakledilmiştir. Ancak müellif ilk hadîsi naklederken kendisine kadar uzanan isnad zincirini de belirtmektedir. Şöyle ki:

Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ömer el-Kazvînî (Bağdat'ta Câmiu'l-Halife imâmı) → Ebû Abdullah Muhammed b. Abdulmuhsin b. Ebi'l-Hasen el-Mukrî el-Bağdâdî → Ebû Abdullah Ahmed b. Ebi'l-Hasen el-Haccâc ve Abdurrahman b. Hâris b. Mehâsin → Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Ebi'l-Mecd el-Harbî → er-Reîs Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. Muhammed b. Abdulvâhid b. el-Husayn eş-Şeybânî → Ebû Ali el-Hasen b. Ali b. el-Müzhîb et-Temîmî el-Vâiz → Ebû Bekir Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân b. Mâlik el-Katî' → el-İmâm Ebû Abdurrahman Abdullah b. el-İmâm el-Mübtedel Ebî Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel → Ebûhu [Muhammed] → Abdurrezâk Hemmâm → Ma'mer → Hemmâm b. Münebbih → Ebû Hureyre.¹⁵

Bu sened sadece ilk hadîste yer almaktadır. Diğer hadîslerde bu isimlere teker teker yer verilmemiştir. قال رسول الله صلى الله عليه وسلم demek suretiyle hadîsleri nakletmektedir. Her bir hadîsin başında aynı kişilerin isimlerini yeniden saymaya ihtiyaç duyulmamıştır. Her ne kadar müellif bu eserindeki hadîsleri Ahmed b. Hanbel aracı ile nakletmiş olduğunu belirtse de dipnotlarda işaret edildiği üzere hadîslerin tamamı Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde de rivâyet edilmiştir.¹⁶

SONUÇ

Bu araştırmada Ebû'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbahânî'ye ait *Kitâbu'l-Erbaîn* isimli eser tetkik edilmiştir. Bu eser, kırk hadîs çalışması olup içerik ve yöntem bakımından diğer kırk hadîs risâleleri ile benzer özelliklere sahiptir. Müellifin de beyan ettiği üzere bu kitapta nakledilen hadîslerin Hz. Peygamber'in (sav) fazileti, peygamberlerin özellikleri, imân ve vaaz/nasihat ile ilgili olduğunu görülmüştür. Ayrıca hadîslerin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i dışında temel hadîs kaynaklarından Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde tahrir edildiği tespit edilmiştir.

¹⁴ Ebû'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbahânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 3b-4a; Kaynaklarda bahse konu olan bu kişi hakkında bilgi bulunamamıştır.

¹⁵ Ebû'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbahânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 4ab-5a.

¹⁶ Hadisler ve kaynakları için bk. Ek. 2

Bu kitabı farklı kılan husus ise müellifin mukaddimede vermiş olduğu tarihî bilgiler ve değerlendirmelerdir.

Ebü'l-Fadl el-Hasen eserin giriş kısmında yaşadığı çevrede ehl-i ilmin, hadîs ilimlerine karşı arzu edilen düzeyde ihtimam ve alaka göstermediğinden yakınmaktadır. İlim ile iştigal edenlerin, naklî ilimlerden ziyade aklî ilimler ile meşgul olduklarını belirtmektedir. Oysa müellifin yaşamış olduğu zaman diliminde Şam ve Mısır gibi İslâm coğrafyasının farklı bölgelerinde Zehebî, Mizzî, Kirmânî gibi çok sayıda muhaddis yetişmiş ve önemli eserler kaleme almışlardır. Yani hadîs tarihi açısından bu dönemin verimli geçtiğini söylemek mümkündür. Ancak İsfahan bölgesi göz önünde bulundurulduğunda müellifin yakınmasında haklılık payı bulunmaktadır. Zira tespit edilebildiği kadarıyla hicrî sekizinci yüzyılda bahse konu bölgede herhangi bir meşhur muhaddise rastlanmamıştır. Bu durumda müellifin bakış açısından hareketle İsfahan bölgesinde hicrî sekizinci yüzyılda hadîs ilimlerine karşı ilginin az olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu araştırmanın neticesinde elde edilen verilerin, şehir ve yüzyıl bazlı kapsamlı bir şekilde yapılacak hadis tarihî çalışmalarına önemli ve mütevazi bir katkıda bulunacağı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Abdülkadir Karahan. *İslâm-Türk edebiyatında Kırk Hadîs: Toplama, Tercüme ve Şerhleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şuayb Arnâût. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1999.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Ebü Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî. *Müsnedü'l-Bezzâr*. thk. Mahfûz Abdurrahmân Zeynullah. 13 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-Ulûmi'l-Kur'ân, 1988.
- Ebü Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî. *Dîvânu İbn Düreyd*. thk. Ömer b. Sâlim. Dubai: Müessesetü Sultan b. Ali el-Uveys, 2012.
- Ebü Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh İbn Abdilber en-Nemrî. *Câmi'u beyâni'l-İlm ve fağlihi*. thk. Ebü'l-Eşbal ez-Züheyri. 2 Cilt. Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzi, 1994.
- Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî. *Kitâbu'l-Erbaîn*. Berlin: Staatsbibliothek zu Berlin, Landberg 739, ts.

Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî. *ed-Dürerü'l-kâmine fi 'ayâni'l-mieti's-sâmine*. thk. Muhammed Abdulmu'îd Dân. 6 Cilt. Haydarâbâd: Meclisu Dâirati'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, 1972.

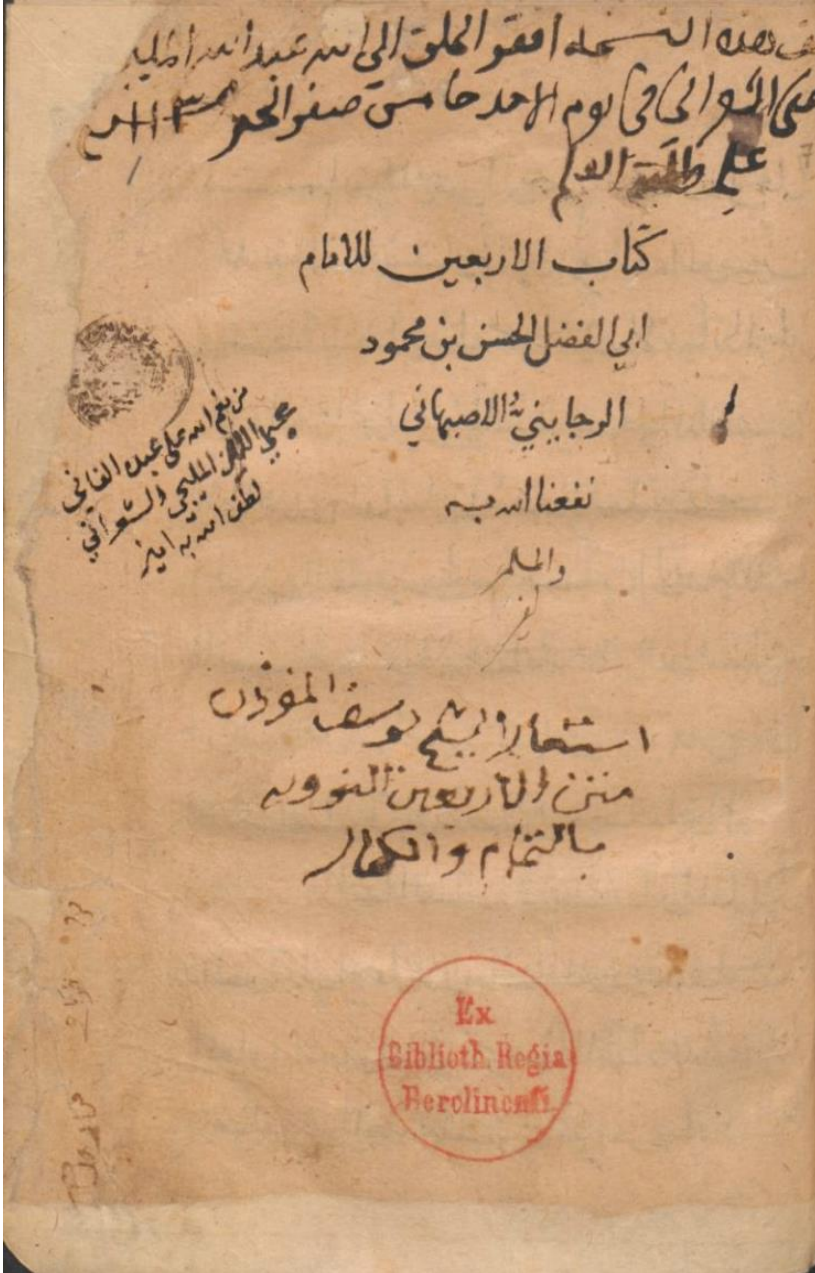
Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dâre Kutni. *el-İlelü'l-vâride fi'l-eḥâdîsi'n-nebevîyye*. 11 Cilt. Riyad: Dâru Tayyibe, 1985.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc. *Sahihu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1991.

Selahattin Yıldırım. *Osmanlı'da Kırk Hadîs Çalışmaları*. İstanbul: Osmanlı Hadîs Araştırmaları, 2000.

EK-1

Kitâbu'l-Erbaîn'den Örnek Varaklar

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
وَشَرَّفَنَا بِأَفْضَلِ رِسَالِهِ مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ
وَقَائِدِ الْغَتِّ الْمُجْتَلِيَةِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ
الطَّاهِرِينَ وَخَلَفَائِهِ الرَّاشِدِينَ الْمُهَدِّيزِينَ وَاصْحَابِهِ
اجْمَعِينَ وَالتَّابِعِينَ لَهُمْ بِأَحْسَنَ الْيَوْمِ الدِّينِ
قَالَ الْحَنَاجِ إِلَى حَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى أَبُو الْفَضْلِ الْحَسَنِ
ابْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْمُجِيدِ الرَّجَائِي الْأَصْبَهَانِي حَقَّقَ
اللَّهُ بِسُلْطَانِهِ آمَانًا لَهُ وَصَدَّقَ بِبِرِّهَا نَهْ أِقْوَالَهُ
أَمَّا بَعْدُ أَيُّهَا الطَّالِبُ الرَّاعِبُ فَإِنَّ الْعِلْمَ كَثِيرٌ
وَالْعِلْمُ أَقْلِيلٌ وَعِلْمُنَا زَمَانُنَا الْكَثْرُومُ يَسْتَفْعَلُونَ
بِالْعُلُومِ الْمَعْقُولَةِ الَّتِي نَهَى عَنْهَا الشَّارِعُ وَأَوْعَدَ عَلَيْنَا
وَيُعْفَلُونَ عَنِ الْعُلُومِ الْمُنْقُولَةِ الَّتِي مَرَّبَّهَا وَنَدَّبَ إِلَيْهَا

EK-2

Kitâbu'l-Erbaîn'de Nakledilen Hadisler

1	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لكل نبي دعوة تستجاب له وأريد إن شاء الله أن أؤخر دعوتي شفاعة لأمتي إلى يوم القيامة. ¹⁷
2	وقال أبو القاسم صلى الله عليه وسلم مثلي ومثل الأنبياء من قبلي كمثل رجل ابتنى بيوتا فأحسنها وأكملها وأجملها إلا موضع لبنة من زاوية من زواياها فجعل الناس يطوفون ويعجبهم البنيان فيقولون ألا وضعت هاهنا لبنة فيتم بنيانك فقال محمد النبي صلى الله عليه وسلم فكنت أنا اللبنة. ¹⁸
3	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم نصرت بالرعب وأوتيت جوامع الكلم. ¹⁹
4	عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم نحن الآخرون السابقون يوم القيامة بيد أنهم أوتوا الكتاب من قبلنا وأوتيناها من بعدهم فهذا يومهم الذي فرض عليهم فاختلفوا فيه فهدانا الله له فهم لنا فيه تبع فاليهود غدا والنصارى بعد غد. ²⁰
5	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم والذي نفس محمد بيده لا يسمع بي أحد من هذه الأمة ولا يهودي ولا نصراني ومات ولم يؤمن بالذي أرسلت به إلا كان من أصحاب النار. ²¹
6	قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: والذي نفسي بيده لياتين على أحدكم يوم لا يراني ثم لأن يراني أحب إليه من أهله وماله معهم. ²²
7	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم والذي نفس محمد بيده لو أن أحدا عندي ذهب لأحببت أن لا يأتي علي ثلاث ليالٍ وعندي منه دينار أجد من يقبله مني ليس شيئا أرصده في دين علي. ²³

¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnâvût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1999), 13/482.; Buhârî, "Deavât", 1.; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 4b.

¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/475.; Buhârî, "Menâkıb", 18; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 5a.

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/492.; Buhârî, "Ta'bir", 22; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 5b.

²⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/260.; Buhârî, "Cuma"1; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 5b.

²¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/522; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *Sahihu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1991), "imân", 153; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 5b.

²² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/487.; Müslim, "Fedâil", 39; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 6a.

²³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/517.; Buhârî, "Temenni", 2; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 6a.

<p>8 وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم من أطاعني فقد أطاع الله ومن يعصيني فقد عصى الله ومن يطع الأمير فقد أطاعني ومن يعص الأمير فقد عصاني.²⁴</p>	8
<p>9 وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم بينما أنا نائم رأيت أني أنزع على حوضي أسقي الناس فأتاني أبو بكر فأخذ الدلو من يدي ليرفه حتى نزع ذنوبا أو ذنوبين وفي نزعهم ضعف قال فأتاني ابن الخطاب والله يغفر له فأخذها مني فلم ينزع رجل حتى تولى الناس والحوض يتفجر.²⁵</p>	9
<p>10 وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم بينما أنا نائم أتيت بجزائن الأرض فوضع في يدي سواران من ذهب فكبرا علي وأهمني فأوحى إلي أن انفضهما فنفضتهما فذهبا فأولتهما الكذابين اللذين أنا بينهما صاحب صنعاء وصاحب اليمامة.²⁶</p>	10
<p>11 وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم خلق الله عز وجل آدم على صورته طوله ستون ذراعا فلما خلقه قال له اذهب فسلم على أولئك النفر وهم نفر من الملائكة جلوس واستمع ما يجيبونك فإنما تحيتك وتحية ذريتك قال فذهب فقال السلام عليكم فقالوا السلام عليك ورحمة الله فزادوه رحمة الله قال فكل من يدخل الجنة على صورة آدم وطوله ستون ذراعا فلم يزل ينقص الخلق بعد حتى الآن.²⁷</p>	11
<p>12 حدثنا عبد الرزاق بن همام حدثنا معمر بن همام عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لم يسم خضرا إلا أنه جلس على فروة بيضاء فإذا هي تمتاز خضراء الفروة الحشيش الأبيض وما يشبهه قال عبد الله أظن هذا تفسيرا من عبد الرزاق.²⁸</p>	12
<p>13 وبإسناده قال رسول الله صلى الله عليه وسلم تحاج آدم وموسى فقال له موسى أنت آدم الذي أغويت الناس وأخرجتهم من الجنة إلى الأرض فقال له آدم أنت موسى الذي أعطاك الله علم كل شيء واصطفاك على الناس برسالاته قال نعم قال أتولمني على أمر كان قد كتب علي أن أفعل من قبل أن أخلق قال فحاج آدم موسى صلى الله عليهما وسلم.²⁹</p>	13

²⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/483; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 6a.

²⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/540; Müslim, "Fedâil", 2; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 6a.

²⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/545; Buhârî, "Meğâzî", 72; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 6b.

²⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/504; Buhârî, "İsti'zân", 1; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 6b.

²⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/534; Buhârî, "Enbiyâ", 29; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 7a.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/495; Müslim, "Kader", 14; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 7a.

<p>وإسناده قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم جاء ملك الموت إلى موسى عليه السلام فقال له أجب ربك قال فلطم موسى عين ملك الموت ففقاها قال فرجع الملك إلى الله عز وجل فقال إنك أرسلتني إلى عبد لك لا يريد الموت وقد فقا عيني قال فرد الله عنه وقال ارجع إلى عبدتي فقل الحياة تريد فإن كنت تريد الحياة فضع يدك على متن ثور فما توارت بيدك من شعرة فإنك تعيش بها سنة قال ثم مه قال ثم تموت قال فالآن من قريب قال رب أدني من الأرض المقدسة رمية بحجر قال وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم والله لو أني عنده لأريتكم قبره إلى جنب الطريق عند الكتيب الأحمر.³⁰</p>	14
<p>حدثنا يزيد قال أخبرنا محمد عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم نزل نبي من الأنبياء تحت شجرة فلدغته نملة فأمر بجهازه فأخرج من تحتها ثم أمر بها فأحرقت بالنار فأوحى الله عز وجل إليه فهلا نملة واحدة.³¹</p>	15
<p>وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم خففت على داود عليه السلام القراءة وكان يأمر بدابته فتسرح وكان يقرأ القرآن قبل أن تسرح دابته وكان لا يأكل إلا من عمل يديه.³²</p>	16
<p>وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم بينما أيوب يغتسل عريانا خر عليه جراد من ذهب فجعل أيوب يحثي في ثوبه فناداه ربه يا أيوب ألم أكن أغنيك عما ترى قال بلى يا رب ولكن لا غنى بي عن بركتك.³³</p>	17
<p>وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم غزا نبي من الأنبياء فقال لقومه لا يتبعني رجل قد ملك بضع امرأة وهو يريد أن يبني بها ولم يبن ولا أحد قد بنى بنيانا ولما يرفع سقفها ولا أحد قد اشترى غنما أو خلفات وهو ينتظر أولادها فغزا فدنا من القرية حين صلاة العصر أو قريبا من ذلك فقال للشمس أنت مأمورة وأنا مأمور اللهم احبسها علي شيئا فحبست عليه حتى فتح الله عليه فجمعوا ما غنموا فأقبلت النار لتأكله فأبت أن تطعم فقال فيكم غلول فليبايعني من كل قبيلة رجل فبايعوه فلصقت يد رجل بيده فقال فيكم الغلول فلتبايعني قبيلتك فبايعته قبيلته قال فلصق بيد رجلين أو ثلاثة بيده فقال فيكم الغلول أنتم غللتهم فأخرجوا له مثل رأس بقرة من ذهب قال فوضعوه في المال وهو بالصعيد</p>	18

³⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/506.; Müslim, "Fedâil", 158; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 7b.

³¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 15/497.; Müslim, "Selâm", 149; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 8a.

³² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/497.; Buhârî, "Enbiya", 39; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 8a.

³³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/496.; Buhârî, "Enbiya", 22; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 8a.

	فأقبلت النار فأكلته فلم تحل الغنائم لأحد من قبلنا ذلك لأن الله عز وجل رأى ضعفنا وعجزنا فطيبها لنا. ³⁴
19	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم رأى عيسى ابن مريم عليه السلام رجلاً يسرق فقال له عيسى سرقت قال كلا والذي لا إله إلا هو قال عيسى آمنت بالله وكذبت عيني. ³⁵
20	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم أنا أولى الناس بعيسى ابن مريم في الأولى والآخرة قالوا كيف يا رسول الله قال الأنبياء إخوة من علات وأمها تم شتى ودينهم واحد فليس بيننا نبي. ³⁶
21	وبإسناده قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا أزال أقاتل الناس حتى يقولوا لا إله إلا الله فإذا قالوا لا إله إلا الله فقد عصموا مني أموالهم وأنفسهم إلا بحقها وحسابهم على الله عز وجل. ³⁷
22	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم أيفرح أحدكم براحلته إذا ضلت منه ثم وجدها قالوا نعم يا رسول الله قال والذي نفس محمد بيده لله أشد فرحاً بتوبة عبده إذا تاب من أحدكم براحلته إذا وجدها. ³⁸
23	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا أحسن أحدكم إسلامه فكل حسنة يعملها تكتب بعشر أمثالها إلى سبع مائة ضعف وكل سيئة يعملها تكتب له بمثلها حتى يلقي الله عز وجل. ³⁹
24	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن الله عز وجل قال أعددت لعبادي الصالحين ما لا عين رأت ولا أذن سمعت ولا خطر على قلب بشر. ⁴⁰
25	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم في الجمعة ساعة لا يوافقها مسلم وهو يسأل ربه شيئاً إلا آتاه إياه. ⁴¹

³⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/538.; Buhârî, "Humus", 7; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 8a-b.

³⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/493.; Buhârî, "Enbiya", 50; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 9a.

³⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/544.; Buhârî, "Enbiya", 50; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 9a.

³⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/499.; Buhârî, "Imân", 16.; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 9a.

³⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/516.; Müslim, "Tevbe", 2; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 9b.

³⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/530.; Müslim, "Imân", 205; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 9b.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/489.; Buhârî, "Tefsir", 238; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 9b.

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/477.; Buhârî, "Talak", 23; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbaîn*, 10a.

26	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا قال أحدكم آمين والملائكة في السماء فيوافق إحداهما الأخرى غفر له ما تقدم من ذنبه. ⁴²
27	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم الملائكة يتعاقبون فيكم ملائكة بالليل وملائكة بالنهار يجتمعون في صلاة الفجر وصلاة العصر ثم يعرج إليه الذين باتوا فيكم فيسألهم وهو أعلم كيف تركتم عبادي فقالوا تركناهم وهم يصلون وأتيناهم وهم يصلون. ⁴³
28	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا ما قام أحدكم للناس فليخفف الصلاة فإن فيه الكبر وفيه الضعيف وفيه السقيم وإذا قام وحده فليطل صلاته ما شاء. ⁴⁴
29	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم والذي نفس محمد بيده لخلوف فم الصائم أطيب عند الله من ريح المسك يذر شهوته وطعامه وشرابه من جراي فالصيام لي وأنا أجزي به. ⁴⁵
30	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم يكون كنز أحدكم يوم القيامة شجاعا أقرع قال ويفر منه صاحبه ويطلبه ويقول أنا كنزك قال والله لن يزال يطلبه حتى يبسط يده فيلقمها فاه. ⁴⁶
31	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم إياكم والظن فإن الظن أكذب الحديث ولا تحاسدوا ولا تنافسوا ولا تباغضوا ولا تدابروا وكونوا عباد الله إخوانا. ⁴⁷
32	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ليس الغنى عن كثرة العرض ولكن الغنى غنى النفس. ⁴⁸
33	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا نظر أحدكم إلى من فضل عليه في المال والخلق فلينظر إلى من هو أسفل منه فيمن فضل عليه. ⁴⁹

⁴² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/478.; Buhârî, “Bedü'l-halk”, 7.; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbâin*, 10a.

⁴³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/477.; Buhârî, “Mevâkîtus-s-salât”, 17.; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbâin*, 10a.

⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/530.; Müslim, “Salât”, 184.; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbâin*, 10b.

⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/480.; Buhârî, “Tevhid”, 36.; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbâin*, 10b.

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/513.; Buhârî, “Hiyel”, 3.; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbâin*, 10b.

⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/476.; Buhârî, “Nikâh”, 46.; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbâin*, 10b-11a.

⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/508.; Buhârî, “Rikâk”, 15.; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbâin*, 11a.

⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/491.; Müslim, “Zühd”, 8.; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbâin*, 11a.

34	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم الشيخ على حب اثنتين طول الحياة وكثرة المال. ⁵⁰
35	وإسناده قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لولا بنو إسرائيل لم يخزن اللحم ولولا حواء لم تخن أثنى زوجها الدهر. ⁵¹
36	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يتمن أحدكم الموت ولا يدع به من قبل أن يأتيه إنه إذا مات أحدكم انقطع عمله وإنه لا يزيد المؤمن من عمره إلا خيرا. ⁵²
37	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اليد العليا خير من اليد السفلى وابدأ بمن تعول. ⁵³
38	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ليس المسكين هذا الطواف الذي يطوف على الناس ترده اللقمة واللقمتان والتمرتان والتمرتان إنما المسكين الذي لا يجد غنى يغنيه ويستحي أن يسأل الناس ولا يفطن له فيتصدق عليه. ⁵⁴
39	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ليسلم الصغير على الكبير والمار على القاعد والقليل على الكثير. ⁵⁵
40	وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اشترى رجل من رجل عقارا له فوجد الرجل الذي اشترى العقار في عقاره جرة فيها ذهب فقال الذي اشترى العقار خذ ذهبك مني إنما اشتريت منك الأرض ولم أبتع منك الذهب وقال الذي باع الأرض إنما بعتك الأرض وما فيها قال فتحاكما إلى رجل فقال الذي تحاكما إليه ألكما ولد قال أحدهما لي غلام وقال الآخر لي جارية قال أنكح الغلام الجارية وأنفقوا على أنفسهما منه وتصدقا. ⁵⁶

⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/526.; Müslim, "Zekât", 114; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbain*, 11a.

⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/504.; Buhârî, "Enbiyâ" 27; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbain*, 11a.

⁵² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/515.; Buhârî, "Merdâ", 19; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbain*, 11b.

⁵³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/544.; Buhârî, "Zekât", 32; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbain*, 11b.

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/513.; Müslim, "Zekât", 34; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbain*, 11b.

⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/498.; Buhârî, "İsti'zân", 7; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbain*, 11b.

⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/515.; Buhârî, "Enbiyâ", 56; Ebü'l-Fadl el-Hasen b. Mahmûd er-Recâyenî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Erbain*, 12a.